

A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJÁNAK GAZDASÁGPOLITIKÁJA*

FRISS ISTVÁN

Engedjék meg, hogy két bevezető megjegyzést bocsássak székfoglaló előadásom elé.

Az egyik azzal függ össze, hogy előadásomat az egyszerűség kedvéért „A Magyar Dolgozók Pártjának gazdaságpolitikája” címmel hirdettem meg. Ilyen című tanulmányom terjedelme azonban messze túllépi egy székfoglaló előadás kereteit. Ezért csak a tanulmány utolsó, negyedik fejezetét és a befejező, „Következtetések” című részt fogom ma felolvasni.

Második megjegyzésem arra vonatkozik, hogy a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének megalakulásától megszűnéséig tagja voltam, így az, amit el fogok mondani, nemcsak bírálat, hanem önbírálat is.

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1955. márciusi ülésétől az ellenforradalomig

1955. március 2—4-ig tartó ülésén a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége megvitatta a politikai helyzetet és a párt feladatait. Különös jelentőséget adott ennek az ülésnek az a tény, hogy a Központi Vezetőség határozata élesen elítélte a párt helyes politikájától eltérő, jobboldali, opportunistá elhajlást és megállapította, hogy a helyes politika megvalósításának fő akadálya a megnövekedett jobboldali veszély.

Az 1954. évnél részben a határozatban is közölt főbb eredményei egyáltalán nem voltak kielégítőek. A minisztériumi ipar termelése 0,3 százalékkal emelkedett, ezen belül a nehéziparé 3,1 százalékkal csökkent. Az egész ipar teljes termelése 5 százalékkal nőtt, nettó termelése változatlan maradt. Az állami ipar teljes termelése 2 százalékkal emelkedett, nettó termelése 3 százalékkal csökkent. Az egy munkásra jutó termelés, tehát a munka termelékenysége az állami iparban a teljes termelés alapján nem változott, a nettó termelés

* A szerzőnek itt közölt előadása akadémiai *székfoglaló előadás*ként hangzott el 1960. december 19-én. Az előadás anyaga egyébként része egy a tárgyban készülő nagyobb munkának.

alapján számítva 4 százalékkal csökkent. A termékek önköltsége általában növekedett. A termelékenység és az önköltség ilyen kedvezőtlen alakulása döntően két oknak, részben a termelés és a beruházások — sokszor teljesen ésszerűtlen — átcsoportosításával együttjáró nehézségeknek és zavaroknak, részben a munkafegyelem meglazulásának volt a következménye. A mezőgazdasági bruttó termelés 2 százalékos emelkedést, a nettó termelés több mint 4 százalékos csökkenést mutatott. Ezen belül a növénytermelés az előző évhez képest erősen visszaesett, az állattenyésztés emelkedett. A begyűjtési és felvásárlási tervet a döntő cikkekben nem sikerült teljesíteni. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek számában is, területében is újabb — bár nem jelentős — csökkenés mutatkozott, közös területük az év végén az ország szántóterületének már csak 15,6 százaléka volt. A nemzeti jövedelem három éven belül most már másodszor csökkent, ezúttal több mint 4 százalékkal. 11,8 milliárd forint volt a beruházások értéke, sokkal kisebb, mint előző évben, mikor 16,8 milliárd forintra rúgott.

Ezeknek a nagyon nem kielégítő eredményeknek okaival kapcsolatban a Központi Vezetőség megállapította, hogy az 1953. júniusi határozatok „teljesen helyeseknek bizonyultak”, de „a határozatokat egyesek opportunistá, antimarxista módon eltorzították, ami káros jobboldali hibákhoz, jobboldali elhajláshoz vezetett”. Sorra vette a fontosabb jobboldali hibákat, a nehézipar fejlesztése elsődlegessége tagadását, a munka termelékenysége elhanyagolását, az életszínvonal emelését ígérő, de azt semmivel meg nem alapozó demagógiát, a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztéséről való lemondást, az egyénileg gazdálkodó parasztság fejlődési lehetőségeinek mértéktelen eltúlzását, a kulákok és a falu egyéb kizsákmányolói elleni harc abbahagyását, s ezek spekulációinak és gazdagodásának eltűrését, a kommunista bíráló és önbíráló kispolgári, anarchista eltorzítását, a nacionalista és sovíniszta elhajlást, a párt vezetésével elért nagy sikerek tagadását, a pártfegyelem fellazítását, a párt vezető szerepének tagadását. A határozat név szerint is megbélyegezte Nagy Imrét, mint aki az antimarxista nézetek hirdetője és támogatója volt. „Nagy elvtárs — mondotta még a határozat — és néhány más elvtárs a minisztériumokban, a sajtóban (mindenekelőtt a Szabad Népből) olcsó demagóg ígéreteikkel megtévesztették a munkásosztályt, a megnyugvás, a sültgalambvadás hangulatát terjesztették a munkásosztályban, alkalmazkodtak a munkások elmaradott rétegeihez, és ezzel a bomlás bizonyos elemeit vitték be a munkásosztályba.” A határozatnak ez a megállapítása, csakúgy mint mindaz, amit a határozat a jobboldali opportunizmus hibáiról oly éles hangon elmondott, teljesen helyes és jogos volt. A határozat mégsem volt egészen meggyőző, és nem is lehetett az, mert nemcsak semmiféle magyarázatot nem tartalmazott arra nézve, hogy ezek a hibák huzamosabb időn — egyes megszakításokkal kerek másfél éven — át hogyan érvényesülhettek a magyar gazdasági és politikai életben, hanem még csak el sem ismerte, inkább elkente ezt a ténnyt. E he-

lyett a feltétlenül szükséges magyarázat helyett arra a megállapításra szorított, hogy a jobboldali nézetek azért válhattak olyan veszélyessé, mert Nagy Imre támogatta és hirdette őket.

De el lehetett-e fogadni ezt a megállapítást? Aligha. Hiszen 1953. júniusa óta a sajtó, a rádió és a párt vezetőinek megnyilatkozásai nem egyszer leszögezték, hogy a személyi vezetés megszűnt, és a pártban, ha nem is mindenütt egyformán, de a felső vezetésben mindenesetre kollektív vezetés érvényesül. Hogyan lehetett ezek után hitelt adni annak az állításnak, hogy a hibáknak egyetlen magyarázata van: Nagy Imre? De tegyük fel, hogy nem volt kollektív vezetés. Akkor is: hogyan válhattak egyetlen ember jobboldali nézetei olyan veszélyessé a párt és az ország számára? Mit tett a Központi Vezetőség, mit tett a Politikai Bizottság, mit tett a pártnak még mindig legnagyobb tekintélyű vezetője, Rákosi, hogy ez ne történhessen meg? Ahhoz, hogy a Központi Vezetőség határozata meggyőző legyen, meg kellett volna mondania, hogy a párt felső vezetésében a jobboldali opportunistussal szemben békülékenység, időnként az elvtelen kompromisszumok politikája érvényesült. A határozat ezt nemcsak nem tette meg, hanem ellenkezőleg: mindent megtett, hogy a párt vezetésére a jobboldali hibákban való vétkesség gyanújának árnyéka se eshesék. Ezt viszont csak úgy tehetette meg, hogy elkente a jobboldali hibák keletkezésének és lefolyásának egész történetét, amivel viszont többé-kevésbé érthetlenné, valószerűtlenné, végső fokon hihetlenné is tette állításait. Ismételten említette „a párt helyes vonalát” s az ellene „az utóbbi időkben” fellépett jobboldali elhajlást, sőt egy helyen azt mondta: „az utóbbi időben, 1953 júniusa óta”. Tehát több mint másfél éven át létezett a pártban vagy legalább is a pártra is kihatóan ez a jobboldali elhajlás. Tegyük még hozzá, amiről a határozat már hallgatott, hogy ez a jobboldali elhajlás a Központi Vezetőség 1953. júniusi ülésétől a Központi Vezetőség utolsó, vagyis 1954. októberi üléséig bezárólag számos ízben megkapta a Politikai Bizottság tagjainak, köztük Rákosi Mátyásnak támogatását, s így kötelező vonallá vált az egész párt számára. Azt mondta például a határozat „. . . pártunk helyes politikája sikeres végrehajtásának a jelenlegi szakaszban a megnövekedett jobboldali veszély képezi fő akadályát. . . . E káros jobboldali nézetek . . . mutatkoznak meg: . . . a szocialista iparosítás helyes politikájának elferdítésében. Pártunk 1953. júniusi határozatai, a III. kongresszus határozata s más fontos párthatározatok világosan leszögezik, hogy a szocializmus építésének fő eszköze a szocialista iparosítás, hogy a termelőeszközök termelésének elsődlegességét biztosítani kell. . . .Az utóbbi időben mind erőteljesebben, a párt helyes politikai vonalától eltérő, jobboldali, opportunistista elhajlás bontakozott ki a szocialista iparosítás kérdésében. . . .”

Tehát a szocialista iparosításra vonatkozólag helyes dolgokat mondott ki az 1953. júniusi határozat, a III. kongresszus határozata és több más fontos párthatározat. Dehát hol, mikor, hogyan nyilvánult meg „a szocialista iparo-

sítás helyes politikájának elferdítése”? Talán csak a III. kongresszus után, vagyis valamikor 1954 május végétől? Vagy még akkor sem, vagy talán már közben is? Hogyan lehetett ezt megérteni? A be nem avatottak bizony sehogy. Így pedig aztán nem is lehetett semmit sem megérteni abból, ami a valóságban lezajlott. A Központi Vezetőség, attól az általában helyes, de az adott konkrét esetben kétségkívül helytelenül alkalmazott megfontolástól vezéreltetve, hogy a saját s főleg a Politikai Bizottság tekintélyét a párt érdekében feltétlenül védenie kell, hallgatott a jobboldallal kötött kompromisszumokról. Ezzel szemben megfontolatlanul félrevezette a párttagságot és a tömegeket. Mi több: e döntő kérdésekről való hallgatásával a Központi Vezetőség Nagy Imre híveit és szövetségeseit leplezte és mentette, a jobboldali nézetek és ezek képviselőinek felismerését megnehezítette, végeredményben tehát — minden jobb szándéka és törekvése ellenére — Nagy Imréék malmára hajtotta a vizet.

Különösen élesen jelentkezett a határozatban ez a helytelen megfontoláson alapuló elkenő vonal az 1954. októberi Központi Vezetőségi ülésre vonatkozó utalásokban. Láttuk, hogy a Központi Vezetőségnek ez az ülése, mely az utolsó volt a márciusi előtt, alapjában véve Nagy Imre győzelmét hozta, hogy ott a Politikai Bizottság támogatta Nagy Imrét, és maga Rákosi Mátyás hangoztatta: „a döntő kérdésekben teljes az egység”. Rákosi is támogatta, saját szavai szerint „abban a formában is, ahogy Nagy elvtárs a hibákat hozzászólásában élesebben aláhúzta”, a Központi Vezetőség beszámolójának azt a megállapítását, hogy a bajok alapvető oka egyes párt- és állami funkcionáriusok ellenállása az 1953. júniusi határozatokkal szemben. Nagy Imrének a Szabad Nép 1954. október 20-i számában megjelent cikke gazdasági részében többé-kevésbé megismételte, amit felszólalásában is mondott. Ott őt ezért a Politikai Bizottság egyetlen tagja sem bírálta. Most a Központi Vezetőség határozata mégis nem kevesebbet rótt fel a cikk bűnéül, mint azt, hogy „szembefordul a párt helyes iparosítási politikájával, lebecsüli a jobboldali veszélyt, lekicsinylően veti fel a takarékoság kérdését, hallgatással mellőzi a legfontosabbakat, a termelékenység emelésének és az önköltség csökkentésének kérdését, helytelenül magyarázza a munkás-paraszt szövetség szerepét, elhallgatja a munkásosztály vezető szerepének fontosságát e szövetségen belül”. Való igaz! Csakhogy mindez szóról szóra így vagy még fokozottabban igaz Nagy Imrének a Központi Vezetőség 1954. október 1-i ülésén elmondott beszédére vonatkoztatva.

De Nagy Imre október 20-i cikkében a gazdasági kérdéseken túlmenően, amelyekben lényegében csak központi vezetőségi felszólalását ismételte meg, még két dolog volt. Az egyik: „nem támaszkodtunk eléggé a párttagságra, nem vittük eléjük a párt politikai kérdéseit, . . . lényegében kiskorúságra kárhoztattuk”. A másik: „a júniusi párthatározatok válnak valóra a rehabilitációban is, abban, hogy kihozzuk a börtönökből ártatlanul elítélt elvtársainkat, visszaadjuk őket a pártnak, az életnek, a munkának. A múlt súlyos hibáit e

téren is fel kell és fel is fogjuk számolni.” Nagy, szokásához híven, itt is demagógiát űzött, pl. a nagyobb hatás kedvéért hallgatott arról, hogy mindkét dologban már történtek helyes lépések. Annál indokoltabb lett volna, hogy a Központi Vezetőség mindkét kérdésben élesen, világosan, határozottan állást foglaljon, bírálatot gyakoroljon az eddigi mulasztások felett, és helyes, konkrét lépéseket kezdeményezzen. Ezzel megfosztotta volna Nagyt az olcsó hangulat-keltés lehetőségétől. Ám ezekre a kérdésekre a márciusi határozat nem tért ki. Maga a Politikai Bizottság beszámolója, melyet a Központi Vezetőség ülésén Rákosi Máttyás terjesztett elő, beszélt mindkét kérdéstről, és abból, hogy beszélt róluk, lehet rá következtetni, hogy a határozatból miért maradtak ki. „A cikkben — mondta a beszámoló — a kollektív vezetés kérdését Nagy elvtárs oly módon vetette fel, hogy ez gyengítette a pártvezetés tekintélyét. A rehabilitáció kérdését Nagy elvtárs úgy tárgyalta a cikkben, hogy bőven lehetőséget adott az ellenségnek pártunk támadására. . . . Nagy elvtársnak . . . tanácsolták . . . húzza alá, hogy pártunk e kérdésekhez is bátran és helyesen nyúl hozzá. Nagy elvtárs mégsem ezt, hanem az ellenkezőjét tette.” A kollektív vezetéssel kapcsolatban tehát, Rákosi tanúsága szerint is a pártvezetés tekintélyének megvédése volt a Politikai Bizottság vagyis Rákosi legfontosabb szempontja. De ugyanerről volt szó a rehabilitáció kérdésében is. Feltárni az ország előtt, hogy egyeseket ártatlanul ítélték el, — ez árthatott volna elsősorban Rákosi tekintélyének. Ezért vetette latba a párt első titkára valóban nagy tekintélyét és befolyását a rehabilitációnak a végsőkig való halogatására. Ez azonban szintén, és nem kis mértékben, az ellenség malmára hajtotta a vizet.

A Központi Vezetőség Nagy Imrével kapcsolatos állásfoglalásának ezek a hiányosságai később súlyosan megbosszulták magukat. 1955 április elején a Központi Vezetőség Nagy Imrét kizárta soraiból, és visszahívta minden tisztségéből. Egy félévvel később a párt soraiból is kizárták. De a Politikai Bizottság nem értette meg, hogy legfőbb kötelessége a párttal és az egész országgal szemben gyökeréig feltárni a hibát, felfedni tehát saját békülékenységét és az opportunizmussal kötött kompromisszumait is, mert ezzel neveli leghatásosabban a pártot, az osztályt, a tömegeket, így vértezi fel őket legeredményesebben a hibák újbóli elkövetése ellen. Mivel a Politikai Bizottság nem így járt el, nem is tehetett beható bírálat tárgyává és közérthetővé a magyar jobboldal szerepét, súlyos károkat okozó tevékenységét. Ez a mulasztás megkönnyítette Nagynak és a körülötte a szocializmus ellen szervezkedő osztályellenségnek, hogy legendát szőjjön a bukott oportunista vezér körül. Azt állították, hogy Nagyt azért váltották le tisztségéből, és azért zárták ki később a pártból, mert meg akarta védeni a parasztot mindenfajta önkényeskedés ellen, mert több szabadságot akart biztosítani az értelmiségnek, mert emelni akarta az egész dolgozó nép életszínvonalát, s mert követelte az ártatlanul elítéltek szabadlábba helyezését és rehabilitálását. De ennél is többet ártott a proletár-

diktatúra ügyének, hogy ezzel az elkenő taktikával nem lehetett a párt egységét helyreállítani, s pusztába kiáltó szó maradt a határozat következő követelése: „Minden erővel, teljes mértékben biztosítani kell a párt megingathatatlan eszmei, politikai és szervezeti egységét. Ennek a szilárd egységnek felülről lefelé, a párt Politikai Bizottságából és Központi Vezetőségéből kell oly erővel kisugároznia, hogy biztosítsa minden vezető pártszervnek és minden kommunistának a párt helyes politikája szellemében való egyöntetű működését.”

A Központi Vezetőség határozatának további hiányossága volt, hogy bár a jobboldali veszély elleni harcot követelve megemlítette a baloldali túlzók elleni harcot is, ez utóbbi kérdés mégis alig szerepelt a határozatban. Így nem is vértették fel a pártot különböző „baloldali túlzások” ellen, és ilyenek valóban már 1955-ben újból, többek közt gazdasági vonalon, elő is fordultak.

Subjektivista, voluntarista hibák — ezúttal újból „bal felől” — becsúsztak az 1956-os terv készítésébe is, legalább is a külkereskedelmi és fizetési mérleg tervezésébe. A szocialista ipar temelési felfutását a terv 6 százalékban, tehát a szocialista országok eredményein mérve igen szerény mértékben irányozta elő, ezen belül 10 százalékban a nehéziparét, 3 százalékban a könnyű- és élelmiszeriparét. Ennél fontosabb, hogy az átlagot meghaladó mértékben, 87 százalékkal kellett volna emelkednie a villamosenergia-termelésnek és 8,5 százalékkal az alapanyagtermelésnek, részben a vegyipari termelés jelentős növekedésének eredményeként. Nyomatékosan hangsúlyozták a műszaki fejlesztés szükségességét. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1955. november 9—12-i ülésének első két napját ipari termelésünk megjavítása és műszaki színvonala emelése megvitatásának szentelte. Az 1956-os terv pedig azt az előírást tartalmazta, hogy az ipari termelés 6 százalékos növekedéséből több mint 80 százalékot a munka termelékenységének emelkedése révén kell elérni. Az 1955. év mintegy 11 milliárd forintra becsült várható beruházásával szemben, nem túl merészen 12,2 milliárd forint értékű beruházást irányoztak elő, a lakosság fogyasztási alapjának 4,7 százalékos növekedése mellett. Ezekkel a reális, sőt túl szerény számokkal szemben a következő év kiviteli többletét mintegy 7 milliárd forint összkivitel mellett 1800 millió devizaforintban írták elő, ami a várt és 900 millióra becsült 1955. évi kiviteli felesleg — ténylegesen csak 550 millió valósult meg — megkétszerezését jelentette volna, a tényleges eredménynek több mint megháromszorozását, és teljesen irreális volt.

A politikai hatás szempontjából azonban súlyosabban estek a latba egyéb, különösen a parasztság vonalán végrehajtott intézkedések. A beadás mértékét nem lehetett megváltoztatni, mert azt 1953-ban három évre állapították meg. Bevezették azonban a kukorica értékesítési szerződési tervet, s mivel annak teljesítését a tanácsszervektől határozottan megkövetelték, valójában mégis felemelték a beadási kötelezettséget. Így jött létre a „kötelező szabad” beadás fából vaskarikája. Rosszabb hatása ennek az intézkedésnek

mégsem volt, mert a kukorica átvételi árát a parasztságra nézve kedvezően állapították meg. Az azonban már nagyon rossz visszhangot keltett, és nagyon nagy kárt okozott a pártnak és a munkás-paraszt szövetségnek, hogy újból előfordultak, főleg egyes dunántúli megyékben, erőszakoskodások és törvénysértések a termelőszövetkezetek fejlesztése során. A „baloldali” túlzásokhoz számíthatjuk azt is, hogy ismét túlzott mértékben propagálták a békekölcsönt, erőltették annak jegyzését.

Ezekhez a szubjektivista és szektás hibákhoz járult a személyi kultusz és a személyi vezetés néhány rossz vonásának feltámasztása. Különösen rossz hatást váltott ki a párttagság széles köreiből és azon kívül is, hogy a bírálattal szemben újból sokszor érvényesült az a visszautasító, türelmetlen, a bírálat lényegével nem is foglalkozó álláspont, mint 1953 júniusa előtt, mindössze annyi eltéréssel, hogy az 1955. márciusi Központi Vezetőségi ülés után a bírálatot gyakran teljesen indokolatlanul jobboldali opportunizmusnak bélyegezték. Újból divattá lett egyes marxista tételek megdönthetetlen dogmaként való hangoztatása.

Míndez megkönnyítette a Nagy Imre bukása által vereséget szenvedett, de igazában nemcsak széjjel nem vert, hanem meg sem vert, ideológiailag meg nem cáfolt és le nem leplezett jobboldali és a népi demokráciával szemben álló elemek munkáját. Ezek fokozatosan élénkülő tevékenységet fejtettek ki különösen a sajtó, a rádió, a színházak munkatársai között és az Írószövetségben, nem utolsósorban ezek pártszervezeteiben is. Párt- és kormányellenes agitációjukban Nagy Imre vonalát vitték, a legsötétebb színekben ecsetelték a munkás-ság és különösen a parasztság életviszonyait. A sajtó és az irodalom szabadsága nevében tiltakoztak az ellen, hogy a párt központi lapja szerkesztőségéből eltávolítsák Nagy Imre híveit, vagy hogy a sajtóban ne engedjenek megjelenni népi demokrácia ellenes írásokat. Ártalmas, demagóg tevékenységével ekkor kezd előnyomulni a később, az ellenforradalomban oly csúfosan szereplő írógárda.

Kihasználták a párt és a kormány ellen, ugyancsak Nagy Imre vonalának megfelelően — idéztük Nagy október 20-i cikkének a rehabilitációról szóló sorait — Rajk László és az ügyében letartóztatott elvtársak rehabilitációjának elhúzódsát. Az eseményekből mind nyilvánvalóbbá vált, hogy Rajk Lászlót hamis vád alapján ítélték el, és sem ő, sem társai nem szóttek összeesküvést Jugoszlávia vezetőivel, nem voltak kémek, nem voltak hazaárulók. Rajkék rehabilitációja azonban késett, elsősorban Rákosi hibájából. Ez súlyos kárt okozott a párt tekintélyének, egységének, erkölcsi hitelének.

1955. június 7—8-i ülésén a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége újból a mezőgazdasággal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. Ezúttal azonban az 1953. decemberi, Nagy Imre szellemi hatását tükröző üléssel ellentétben már szoros összefüggésben, egymással összekapcsolva tárgyalták a mezőgazdasági termelés fejlesztésének és a mezőgazdaság szocialista átszervezésének

kettős feladatát. Nem szükséges bővebben kitérni rá, milyen régi és elemi felismerés, hogy teljesen lehetetlen modern viszonyok közt a mezőgazdaság valóban nagymérvű, hát még gyors és tartós fellendítése kis parcellákon gazdálkodó, szegényes felszerelésű paraszti gazdaságok alapján. A Központi Vezetőség határozata világosan megfogalmazta a kettős feladatot. Állást foglalt a mezőgazdasági termelészövetkezet, mint a mezőgazdaság szocialista átalakításának fő formája mellett; nem vetette el a termelészövetkezeti csoportokat, de kimondotta: „Nem szabad belenyugodni abba, hogy az alacsonyabb típusú termelészövetkezeti csoportok megrekedjenek a fejlődésben, és lényegében az egyéni gazdálkodás színvonalán maradjanak.” A határozat nagy súlyt helyezett arra, hogy a középparasztok megnyerésére a termelészövetkezetek jövedelmük 10—20 százalékát földjáradék címén a földdel beléptettek közt szétosszák. A többszöri tagosítás elkerülésére azt ajánlotta, hogy a párt és tanácsszervek szervező munkájukban szövetkezeti községek kialakítására törekedjenek. Figyelembe véve, hogy időbe telik, míg a tagok a nagyüzem vezetését, munkaszervezését elsajátítják, a Központi Vezetőség azt javasolta, hogy kerülni kell az 1000—1500 holdnál nagyobb termelészövetkezetek szervezését.

Gazdasági vonatkozásban az 1955. év, részben éppen a jobboldali opportunizmus felszámolása eredményeképpen, jelentős javulást hozott az előző évhez képest. Az ipari teljes termelés 9 százalékkal, a nettó termelés 8 százalékkal emelkedett, a termelékenység, teljes és nettó termelés alapján számítva egyaránt 7 százalékkal nőtt. A mezőgazdaság bruttó termelés 12 százalékkal, nettó termelése 15 százalékkal emelkedett, s javultak mind a növénytermelés, mind az állattenyésztés mutatói. 9 százalékkal növekedett a nemzeti jövedelem, 4 százalékkal a munkások és alkalmazottak reálbére, 6 százalékkal az egy főre jutó reáljövedelem. Az előző két évi visszaesés után ebben az évben újból erősödtek a termelészövetkezetek, és közös szántóterületük az év végén az ország szántóterületének ismét több mint 20 százalékát érte el. 11,2 milliárd forint értékű összes beruházás mellett 11,3 milliárd forint értékű beruházást helyeztek üzembe. A külkereskedelemben is erősen érezhető volt a javulás, 550 millió devizaforint volt a kiviteli felesleg, de a fizetési mérleg még ebben az évben is passzív volt, s a tőkés adósságok növekedése következményeképpen a külkereskedelem bonyolítása állandóan nehézségekkel küszködött, s az anyagellátás minduntalan akadozott.

Az 1956. évvel megkezdődött a népgazdaság második öt éves tervének időszaka. Magának a tervnek az elkészítése azonban valamelyest késett. Közben Moszkvában egy olyan esemény zajlott le, mely mély hatást gyakorolt Magyarországon és az egész világon: február 14-től 25-ig ülésezett a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusa. Különösen élénk visszhangot váltottak ki a kongresszus megállapításai a szocialista tábor minőségileg új helyzetéről, arról, hogy a szocialista országok hatalmas anyagi erőt megitestítő világ-

rendszerre váltak, a világ lakosságának több mint felét egyesítő békeövezetről, a gyarmati rendszer napjainkban végbemenő széteséséről; arról, hogy az erőviszonyok ilyen eltolódása következtében a háborúk többé nem végzetszerűen elkerülhetetlenek, megvan a *realis lehetőség* a háborúk elhárítására, a szocialista országok sikerrel törekedhetnek a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésére; arról, hogy a szocialista forradalom polgárháború útján való megvalósításának lehetősége *melletti* kiszélesedik a békés átmenet lehetősége is, mert a kommunista pártok *egyes országokban*, a néptömegeket maguk mellett mozgósító helyes politikájuk esetén reálisan számolhatnak azzal, hogy a parlamentet a dolgozó népet szolgáló eszközzé lehet változtatni, természetesen csak akkor, ha sikerül a reakciót döntően megverni és tartósan meggyengíteni. Végül rendkívül nagy benyomást keltett Magyarországon és világszerte az a határozottság, mellyel a kongresszus elítélte a személyi kultusz mindenfajta megnyilvánulását, teljes őszinteséggel tárva fel azokat a negatív jelenségeket, melyek Sztálin működésével, illetve azzal voltak kapcsolatosak, hogy a kollektív vezetés elvét a Szovjetunió Kommunista Pártjában hosszú időn át súlyosan megsértették.

A XX. kongresszust rendkívül élénk viták kísérték a Magyar Dolgozók Pártjában jóformán mindenütt és sokfelé a párton kívül is. Nagy várakozás előzte meg a Központi Vezetőség március 12—13-i ülését, melyen a Politikai Bizottság beszámolt a XX. kongresszusról. Sokan arra számítottak, hogy a Központi Vezetőség a XX. kongresszus határozatának fényében felismeri saját politikai vonalának hibáit, és most már erélyesen fellép az egy évvel korábban csak általánosságban elítélt s azóta elharapódzott „baloldali túlzások”, valamint a személyi kultusz bizonyos jelenségei ellen, és intézkedéseket hoz a rehabilitáció gyors befejezésére. De a Központi Vezetőség határozata azt állapította meg, hogy a párt politikai irányvonala helyesnek bizonyult. Igaz, hogy az általános hangulat hatására megállapította azt is, hogy a személyi kultusznak még megvan a táptalaja az élet minden területén, és következményei is éreztetik hatásukat. A politikai vonal gyors kiigazítása helyett utasítást adott a Politikai Bizottságnak a XX. kongresszusból folyó tenni-valók kidolgozására. A határozat egyúttal a dolgozók anyagi helyzetét javító intézkedéseket jelentett be: az alacsony keresetűek bérének emelését mintegy 800 millió forint évi kihatással, a szociális juttatások növelését és árleszállítást.

Ilyen intézkedések hamarosan történtek is. A kormány 650 forintban állapította meg az időbéres dolgozók legalacsonyabb havi keresetét. Ez 170 ezer dolgozónak jelentett fizetésemelést. Több más bérügyi intézkedést is tettek. Egyes, az egészségre ártalmas munkakörökben a heti munkaidőt 36—42 órára csökkentették. Május elsején 6500 iparcikk árát csökkentették 10—40 százalékkal, egy évre kivetítve mintegy 900 millió forint megtakarítást biztosítva a dolgozóknak. Ezeknek az intézkedéseknek kedvező hatását csökkentette,

hogy nyilvánvalóan főként a tömegek politikai elégedetlenségének csillapítására szánták őket.

Április végén a párt országos vitára bocsátotta a második öt éves terv irányelveit azzal, hogy egyhónapi nyilvános megvitatás után feldolgozzák a felvetett javaslatokat és véleményeket, s az ezek figyelembevételével átdolgozott tervet terjesztik a párt Központi Vezetősége elé. A vitára bocsátott irányelvek többek között az ipari termelés 50—52 százalékos, a mezőgazdasági termelés 27 százalékos és a reálbérek legalább 25 százalékos emelkedését s 200 000 lakás építését irányozták elő, 78—80 milliárd forint összes beruházás és a nemzeti jövedelem 42—43 százalékos emelkedése mellett. Az irányelvek iránt élénk volt az érdeklődés, egy hónap alatt csupán írásban több mint 35 000 hozzászólás és javaslat érkezett vezető helyekre.

Májusban folyt a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának ülészsaka Berlinben. Határozatai lényegesen és sokatígérően továbbfejlesztették a szocialista országok testvéri együttműködését a gazdasági élet sok fontos területén. Ez az ülészsak először egyeztetette hosszabb, egy egész öt éves tervet átfogó időszakra az európai szocialista országok több fontos ipari és mezőgazdasági termelési előirányzatát és ajánlásokat fogadott el jelentős kölcsönös áruszállításokra és a gépipari termelés további szakosítására vonatkozólag. Így a berlini tanácskozás új fejezetet nyitott az európai szocialista országok gazdasági együttműködésének történetében. Azzal, hogy rátértek, egyelőre bizonyos részterületeken, népgazdasági terveik egyeztetésére, nagyjelentőségű lépést tettek előre a szocialista nemzetközi munkamegosztás kialakításának útján.

Más körülmények között a béremelésnek és az árleszállításnak messze kisugárzó — a tervvita, a berlini KGST-tanácskozás és az általában kielégítő gazdasági helyzet által még fokozott — kedvező hatása lett volna. A párttagság és a pártönkívüliek széles köreiből azonban a XX. kongresszusnak megfelelő politikai cselekedeteket vártak, és ezek elmaradásáért még az életszínvonal érezhető emelkedése sem nyújtott kielégítő kárpótlást. A felső pártvezetés szavai és tettei közt megnyilvánuló különbség elégedetlenséget váltott ki a párttagságban, sőt magában a Központi Vezetőség egy részében is.

Népi demokráciánk ellenségei az országon belül — és az országon kívül — felismerték az ebből a helyzetből számukra adódó kedvező lehetőséget. Nemcsak szervezkedtek, hanem jól átgondolt agitációs hadjáratot is indítottak. Agitációs hadjáratuk nemcsak pártunk és államunk gyakorlata ellen intézett támadásokat, kihasználva és mértéktelenül eltúlozva az elkövetett hibákat, hanem ezzel együtt igyekezett aláásni a marxista elmélet hitelét is. Ez abból a felismerésükből adódott, hogy csak akkor számíthatnak sikerre, ha a pártot meg tudják bénítani, ennek pedig fontos eszköze a tagság ítéletének megzavarása, meggyőződésének megingatása. Agitációjuk tehát jórészt a párttagok megtévesztésére, félrevezetésére irányult, s hogy azok bizalmába férközhessen, csaknem az utolsó pillanatig kommunista mezben lépett fel, érveit

pedig a nemzetközi, jelentős mértékben a jugoszláv revizionizmus fegyvertárából válogatta össze. Ami a gazdasági életet és a gazdasági elméletet illeti, egyrészt tagadta vagy lekicsinyelte eredményeinket, de mértéktelenül felnagyította minden hibánkat és fogyatékoságunkat, másrészt kétségbe vonta szocialista gazdaságunk elvi alapjait. Kiforgatva az állam elhalásáról szóló marxi—lenini tanítás lényegét, a szocialista állam gazdaságszervező tevékenységének nagymértékű leszűkítését követelte. Hazugságokat terjesztett az életszínvonalról, az ipari és a mezőgazdasági termelés helyzetéről, a termelőségösszevetésekről. Nemcsak letagadta mindazt a segítséget, amit a szocialista országoktól és elsősorban a Szovjetuniótól kaptunk, és ami nélkül egész fejlődésünk elképzelhetetlen lett volna, hanem azt az aljas rágalmat hangoztatta, hogy a Szovjetunió kizsákmányolja Magyarországot. Burzsoá közgazdászok rég megcáfolt tanításait új, nagyrészt jugoszláv közgazdákól kölcsönzött elméleti köntösben tárgyalta, és közvetítésükre egyes magyar közgazdászokat is sikerült megnyernie. Anélkül, hogy terjedelmesen foglalkoznánk ennek az agitációnak ismertetésével vagy elemzésével, érdemes mégis megemlíteni azt a kedvenc érvelését, mely szerint különböző nehézségeinknek az a fő forrása, hogy központi intézkedéseinkkel megsértjük az értéktörvényt, áraink nem alkalmazkodnak a kereslethez és kínálatához, s vállalatainkat az állam központi tervutasításai irányítják, nem a legtöbb haszon megszerzésére irányuló törekvés. Ennek az érvelésnek az volt a célja, hogy lejárassa a szocialista gazdálkodás alapelveit: a központi tervezést és irányítást, az állam vezető szerepét a gazdasági életben, elhitesse, hogy ezek helytelen, rossz dolgok, s ilyen módon a tömegeket, köztük a párttagokat is szembefordítsa saját érdekeikkel, saját államukkal.

Ellenségeink a XX. kongresszusra, a pártélet lenini elveire hivatkoztak, hogy a párton belüli elégedetlenséget a párton belüli ellentétté és szakadássá mélyítsék, és ezzel is elősegítsék egy olyan helyzet kialakulását, mely lehetőséget ad egy népi demokrácia ellenes fegyveres felkelésre, s ez úton a proletárdiktatúra megdöntésére. Az országon belül sikerült e hadjárat felvonulási területévé tenni néhány folyóiratot, köztük az Irodalmi Ujságot, mindenekelőtt pedig a DISz Központi Vezetősége által létrehozott, de a DISz vezetősége kezéből és ellenőrzése alól kicsúszott Petőfi Kört. Az országon kívül nagy erővel vitték ezt a hadjáratot az amerikai pénzből fenntartott Szabad Európa és Amerikahangja rádióállomások magyar nyelvű adásaiban. Az ellenséges agitáció málmára hajtotta a vizet, hogy a párttagság által a pártvezetőségtől várt intézkedések egyre késnek, pedig komoly figyelmeztető jelek nemcsak Magyarországon voltak. Június 28-án a lengyelországi Poznanban a magyarországitól ugyan különböző, de arra mégis egyes vonásokban hasonlító helyzetben, véres utcai zavargásokra került sor. Ám a pártvezetés erre is csak azzal válaszolt, hogy június 30-án egy, a Petőfi Kört élesen elítélő határozatot hozatott a Központi Vezetőséggel.

Ilyen körülmények között csak viszonylag szűk körben éreztethették kedvező hatásukat a kormánynak a gazdasági vezetés megjavítására tett intézkedései és ezekre irányuló előkészületei. Pedig a párt kezdeményezésére több ilyen természetű helyes lépés történt, így a beruházások műszaki és pénzügyi lebonyolításának egyszerűsítésére, a tervmutatók számának csökkentésére, a vállalatok önállóságának növelésére s általában a gazdasági vezetés decentralizálására, fokozottabb demokratizálására, az anyagi ösztönzés helyesebb felhasználására. Hasonló értelmű intézkedéseket kezdeményezett a párt a tanácsok önállóságának, anyagi alapjainak megerősítésére. A dolgozók érdekének megfelelően szabályoztak egyes munkajogi kérdéseket. Falun véget vetettek a kulákkokká minősített dolgozó parasztok hátrányos helyzetének.

A gazdasági fejlődés általában 1956-ban is kielégítő volt. Igaz, hogy a nagylengyeli olajmező elvizesedése következtében a fűtőanyag-ellátásban és külkereskedelmi okokból az anyag-, különösen pedig a színesfém-ellátásban jelentkeztek nehézségek, de azért az első félévben a szocialista ipar termelése közel 7, a munka termelékenység közel 5 százalékkal volt nagyobb, mint az előző év megfelelő időszakában. Nem csökkent azonban a már említett okoknál fogva a politikai feszültség. Ennek feloldására csak a Központi Vezetőség 1956. július 18—21-i ülésén történtek döntő lépések.

Ez az ülés végre feltárta a pártban és az országban fennálló helyzetet. Volt bátorsága megállapítani azt, „hogy a legutóbbi időkből a párt egy részében, az értelmiség egyes csoportjaiban s elszórtan a munkások és a dolgozó parasztok között is ingadozás s a párttal szembeni bizalmatlanság elemei léptek fel”, sőt azt is, hogy: „A helyzet ilyen alakulásáért a Politikai Bizottság a felelős, mert nem vezette elég eréllyel a harcot a múltbeli hibák felszámolásáért, a XX. kongresszus szellemének érvényesítéséért a magyar viszonyok között, állami, társadalmi, gazdasági és pártéletünk fokozottabb demokratizálásáért.”

Az ülés jelentős eseménye volt Rákosi Mátyás felmentése első titkári megbízatása alól. A Központi Vezetőség ezzel egyik lényeges feltételét teremtette meg a hibák kijavításának.

Elhatározta a Központi Vezetőség, hogy a munkások és alkalmazottak jólétének fokozására javasolja a kormánynak a békekölcsön-jegyzés megszüntetését, valamint néhány legégetőbb nyugdíjkérdés megoldásának előkészítését az ország gazdasági lehetőségeivel arányban, végül az erőfeszítések fokozását a közellátás javítására s a húsellátás színvonalának fenntartására. Ezek közül az intézkedések közül különösen a békekölcsön-jegyzések megszüntetését élénk helyesléssel fogadták a legszélesebb dolgozó tömegek.

A Központi Vezetőség legfontosabb gazdasági természetű határozatát a második öt éves terv irányelveinek elfogadásával hozta. Összes lényeges vonásában megerősítette a vitára bocsátott tervezetet, de azon mégis több vonatkozásban változtatott. Valamelyest csökkentette, 45—47 százalékban

állapította meg az ipari termelés elérendő növekedését, miközben 57—58 százalékos emelkedést irányzott elő a nyers- és alapanyagok termelésében. E változtatás célja az volt, hogy a feldolgozóipar tervezett fejlesztésének csökkentésével megszüntesse az anyag- és energiaellátásban jelentkező feszültséget. A változás egyúttal arra akart ösztönözni, hogy a termelés mennyiségi hajszolása helyett a műszaki fejlesztésre és a jobb szervezésre helyezték a hangsúlyt. Csökkentették a beruházások előírányzott értékét is 78—80-ról 76—78 milliárd forintra. Az irányelvek előírták, hogy az ipar termelésének növekedését több mint kétharmad részben a termelékenység emelkedésével kell biztosítani. Azt is kimondták, hogy ahol erre lehetőség van, új üzemek építése helyett a meglévőket kell bővíteni és ujjaalakítani, és törekedni kell a megkezdett beruházások befejezésére. A mezőgazdasági termelés növekedését 27 százalékosan irányozták elő. A irányelvek a nemzeti jövedelemnek a vitára bocsátott tervezetben szereplő 42—43 százalékos emelkedése helyett mintegy 40 százalékos, a lakosság fogyasztásának 34—35 százalékos, a reálbérek legalább 25 százalékos és a parasztság pénzbeli és természetbeni jövedelmének ugyancsak mintegy 25 százalékos növekedését írták elő. Kimondták, hogy „a termelés fellendítésével egyidejűleg uralkodóvá kell tenni a mezőgazdaságban is a szocialista termelési viszonyokat, ezzel lényegében meg kell szüntetni a gazdasági alap kettősségét”. Az irányelvek ezenkívül számos előírást tartalmaztak a tervezés és a gazdasági vezetés megjavítására s a dolgozó tömegeknek a gazdaság vezetésébe való fokozottabb bevonására.

Megállapította a határozat, hogy „az egyes politikai bűnperekben a múltban elkövetett súlyos törvénysértések következményeinek megszüntetése (az ú. n. rehabilitáció. F.I.) az utóbbi hónapokban meggyorsult. . . s rövidesen lezárul”.

Érdemes kiemelni a határozatnak azt a szűkszavú megállapítását, hogy „az osztályharc napjainkban az élet néhány területén némileg kieleződött”, mert — a valóság mögött ugyan messze visszamaradva — mégis az adott időszak legfontosabb jelenségére igyekezett felhívni a figyelmet.

A júliusi határozat természetesen nem oldhatta meg egy csapásra az összes problémát, nem is számolhatta fel máról holnapra a párton belül létrejött ellentéteket sem, de mindenesetre azt mutatta, hogy a párt végre rálépett nemcsak a gazdasági, hanem egyúttal a politikai hibák következetes kijavításának útjára. Ez pedig egyben a pártegység helyreállításának útja volt.

Kielégítő volt a harmadik negyedév gazdasági fejlődése is, és a külkereskedelmi eredményekből arra lehetett következtetni, hogy ha az előírt kiviteli felesleget nem is sikerül elérni, mindenesetre sor fog kerülni, hosszú évek után először, a tőkés adósság csökkentésére. Ez pedig az ország külkereskedelmi pozícióinak jelentékeny megszilárdulását, s ezzel az egész népgazdaság helyzetének számottevő javulását eredményezte volna.

Ebben a helyzetben az ellenség felismerte, hogy tervei veszélyben forognak. Jól tudta, hogy sikerre csak addig számíthat, amíg a pártnak nem sikerül saját egységét helyreállítania. Erősítette tehát támadását. Kihasználva a pártvezetésnek a korábbi időben elkövetett minden hibáját és mulasztását, kihasználva azt, hogy az utolsó három év fejleményei következtében a munkás-ság széles rétegein fásultság és közöny lett urrá, az országon kívül és belül minden emberét rohamra mozgósította a proletárdiktatúra ellen. Ebbe a rohamba természetesen belekapcsolódtak a volt uralkodó osztályok deklasszálódott, az egész társadalomban szétszórtan, épp ezért igen sok vállalatnál és intézménynél meghúzódó, a népi demokráciát gyűlölő elemei. Nagy szerepük volt a támadásban az országból 1945-ben és később nyugatra szökött náci-fasiszta söpredéknek, amely messzemenő támogatást kapott az őket befogadó országok tőkéseitől és az Egyesült Államok vezető köreitől. Szép számban talált az ellenség szövetségeseket az írók, újságírók, és részben más értelmiségiek között. Ezek vagy paraszti-kispolgári és polgári rétegekből való származásuk, vagy az ezekkel a rétegekkel való szoros összefonódásuk, esetleg nevelésük következtében nem váltak szocialista meggyőződésűvé, vagy az ellenség rohamának hatására meginogtak szocialista meggyőződésükben. Sokan közülük megszedültek a nacionalizmus mákonyától. Nem hiába épített az ellenség messzemenően a nacionalizmusra és sovinizmusra, polgárságnak és kispolgárságnak erre a kedvenc, Horthyék által 25 éven át, s azután Nagy Imrék által ismét bőven adagolt mérgére. Hazugul eszményítette a még mindig nem nyíltan fellépő ellenséges propaganda a polgári demokráciát, a polgári egyenlőséget és szabadságjogokat, az ún. nyugati életformát. Nyíltan rágalmazta a Szovjetuniót, Magyarország kizsákmányoltságáról koholt hazugságokat, gúnyolta és kilátástalannak jellemezte a tervgazdálkodást és a szocialista iparosítást, állást foglalt a mezőgazdaság szocialista átalakítása ellen, tehetségtelen és jellemtelen senkikként ábrázolta az ország vezetőit.

Ezúttal az osztályharc valóban nemcsak „az élet néhány területén”, mint azt a júliusi Központi Vezetőségi határozat mondotta, de mindenütt és nemcsak „némileg”, de rendkívüli mértékben és napról napra fenyegetőbben élesedett. Az ellenforradalom mindvégig álcázta és sokszor még a fegyveres felkelést közvetlenül megelőzve is kommunistának adta ki magát, de azért szocialista-ellenességét, munkás-ellenességét mégis egyre jobban kimutatta, és egyre szemtelenebbül, egyre elvetemültebben támadott. A párt azonban, melyet megbénított, hogy teljes egysége még nem állt helyre, tétlenkedett, mikor cselekednie kellett volna, így önként lemondott a proletárdiktatúra ellenségeivel szembeni, harcról, nem is mozgósított a munkásosztály legdrágább kincseinek védelmére. Az ellenség zavartalanul gyűjthette erejét, és készülhetett a fegyveres felkelésre.

Következtetések

1. Rövid áttekintést igyekeztünk adni a Magyar Dolgozók Pártja gazdaságpolitikájáról és vele kapcsolatban az 1948 közepét követő nyolc év alatt az országban végbement gazdasági és részben politikai fejlődésről. Ha a fejlődés végeredményét nézzük, lenyűgöző benyomást tesznek az elért hatalmas sikerek. Bár az általunk vizsgált nyolc évben sok hibát követtünk el, és volt másfél olyan év is, mely alatt gazdasági életünkbe a jobboldali opportunizmus és a vele kötött kompromisszumok nyomták rá bélyegüket, minek következtében fejlődésünk megrekedt; mégis *ez alatt a nyolc év alatt olyan sikereket értünk el, dolgozóink anyagi és kulturális színvonala olyan magasra emelkedett, mint soha korábban.*

Dolgozó népünk felemelkedésének alapja a *termelési viszonyainkban* végbement gyökeres változás volt. 1949-ben még az iparban is, a foglalkoztatottaknak csak 71 százaléka dolgozott az állami és szövetkezeti, tehát a szocialista iparban és 29 százaléka a magánkisiparban, 1956-ban a magánkisiparra az iparban foglalkoztatottaknak már csak 7,5 százaléka esett. A bank- és hiteléletből, a külkereskedelemből és a nagykereskedelemből teljesen kiszorultak a tőkésék, ezeken a területeken kizárólagossá vált a szocialista szektor. Összeszűroddott a magánkiskereskedők részesedése a bolti forgalomban. A mezőgazdaságban 1948-ban teljesen jelentéktelen volt a szocialistaszektor: az állami gazdaságok néhány tízezer holdja, 1956. június 30-án viszont a termelőszövetkezetek összes szántóterülete az ország szántóterületének 20,6 százalékat tette ki, másik több mint 14 százalék állami tulajdonban volt. 1955-ben a nemzeti jövedelem termeléséből az iparban 96 százalék esett a szocialista szektorra, 3 százalék a kisárutermelőkre, 1 százalék a tőkésékre, a mezőgazdaságban 24 százalék a szocialista szektorra, 75 százaléka a kisárutermelőkre és nem egészen egy százalék a tőkésékre. Magyarországon tehát csaknem teljesen *megszűnt a kizsákmányolás*, a mások munkájából való meggazdagodás lehetősége. *A dolgozók egyre inkább saját kezükbe vették az anyagi termelés feltételeit és alapjait és ezzel együtt egyre inkább váltak saját sorsuk tudatos irányítóivá.*

A tőkés béklyóktól megszabadítva gyorsan fejlődtek a termelőerők, emelkedett a termelés, erős ütemben iparosodott az ország. Elég néhány fontosabb számra hivatkozni. A villamos energia-termelés 1948-ban 2,2 milliárd kilowattórára, 1955-ben 5,4 milliárd kilowattórára rúgott, a széntermelés megfelelően 10,6 és 22,3 millió tonnára, a kőolajtermelés 480 000 és 1 600 000 tonnára, az acéltermelés 770 000 és 1 629 000 tonnára, a nyers alumíniumtermelés 9000 és 37 000 tonnára, a motorkerékpárok termelése 4000 és 17 000 darabra, a pamutszövet-termelés 147 millió és 234 millió négyzetméterre, a bőrlábbelié 4 millió és 14 millió párra, a cukoré 22 000 és 25 000 vagonra, a vajé 6000 és 11 000 tonnára. Egyidejűleg gyorsan növekedett a dolgozók jóléte. Amikor a háború

előtt, az 1929—1932-es válságot követően az ipari termelés emelkedett, ez az ipari munkások életszínvonalát inkább csak a munkanélküliség csökkentésén keresztül befolyásolta, de az ipari munkások évi átlagos reálbére 1927 után a háború kezdetéig egyszer sem érte el az 1927-es színvonalat. A munkanélküliség pedig a háború előtti jó években 2—300 000 főre, rossz években 7—800 000 főre rúgott. 1949-ben az életszínvonal körülbelül elérte a háború előtti, s ettől az időtől kezdve *munkanélküliség többé nem volt*. A munkások és alkalmazottak egy keresőre jutó reálbére pedig — az 1951. és 1952. évben bekövetkezett visszaesés ellenére — 1956-ban már 18 százalékkal, egy főre jutó reáljövedelme 29 százalékkal több volt, mint 1949-ben. A dolgozó parasztság már 1949-ben is jobban élt, mint a háború előtt, s életszínvonal a 1949 és 1956 között is jelentősen emelkedett. *A lakosság száma 1948 közepétől 1956 közepéig mintegy hét százalékkal, de fogyasztása ez alatt az idő alatt több mint ötven százalékkal nőtt*. Ezek a számok azonban nem mutatnak sok más, a dolgozók életében bekövetkezett javulást, így azt, hogy a kereset és a fogyasztás a növekedésével együtt a munkaidő csökkent és általánossá vált az évi fizetett rendes szabadság, a munkás és alkalmazott asszonyok fizetések szülei szabadsága, elterjedt a kedvezményes, részben ingyenes üdülés, a kedvezményes üzemi étkezés és sok egyéb juttatás.

A kép még így sem teljes, mert nem foglalja magában a dolgozókról való társadalmi gondoskodás erős kiterjesztését. 1938-ban 2,8 millió fő, a lakosság 31 százaléka részesült társadalombiztosításban, 1949-ben már 3,8 millió fő, a lakosság 41 százaléka, 1956-ban 6,3 millió fő, a lakosság 64 százaléka. 1937/38-ban 33 900 tanuló végezte el a nyolcadik osztályt, 1955/56-ban ennek több mint háromszorosa. 1937/38-ban 52 000 középiskolás tanuló volt az országban, 1955/56-ban 155 000. 1937/38-ban az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 11 747 volt, közöttük mindössze 317 munkás- és 93 szegényparaszt származású, 1955/56-ban csak a nappali tagozaton hallgatók száma 30 665 volt, közülük 10 142 munkás- és 6815 dolgozó paraszt származású, ezenkívül 13 000 volt az esti és levelező tagozaton hallgató dolgozók száma.

Adataink meggyőzően bizonyítják, hogy *a szocializmus gazdasági törvényei egyre inkább érvényesülnek már a szocializmus építése során*. Éppen ezért a dolgozók Magyarországa a gazdaság, a kultúra, az egészségügy, a szociális gondozás területén gyorsan maga mögött hagyta az úri Magyarországot, a szocializmus építésének már első, kezdő éveiben *bebizonyította az új társadalmi rend hatalmas fölényét a régivel szemben*.

2. Az előző pontban elmondottak meggyőzően bizonyítják, hogy egy szocialista ország már a szocializmus építésének idején is, és az építés közben elkövetett hibák ellenére is, külön eredményeket érhet el, mint amelyeket akármelyik tőkés ország valaha is elért. De a mi vizsgálatunk tárgya ennek a korszaknak a gazdaságpolitikája volt, arról pedig a felsorolt adatok még keveset mondanak. Minket itt az érdekel, hogy a párt gazdaságpolitikája a tárgyal

nyolc év alatt mennyire segítette elő az épülő szocializmus gazdasági törvényeinek érvényesülését, mennyire segítette elő a szocialista társadalmi rend megszilárdítását és a szocializmus építését.

Idézzük fel röviden a korszak főbb eseményeit, valamint vizsgálataink főbb eredményeit, és megkapjuk a választ a bennünket érdeklő kérdésre.

Az első szakaszban, tehát a Magyar Dolgozók Pártja megalakulásától a II. kongresszusig évről évre meredeken emelkedett az ipar és építőipar össztermelése és jelentékeny mértékben a mezőgazdaság össztermelése, valamint a nemzeti jövedelem. Erősen növekedett mind az ipari, mind a mezőgazdasági munka termelékenysége, és egyre nagyobb összegű beruházások mellett következetesen emelkedett mind a munkások és alkalmazottak, mind a parasztság egy főre jutó reáljövedelme csakúgy, mint a munkások és alkalmazottak reálbére és a parasztok fogyasztása. Ez azt mutatja, hogy a gazdaságpolitika általában megfelelt az épülő szocializmus gazdasági törvényei követelményeinek és elősegítette ezek érvényesülését. Sok minden — így maguk a termelési sikerek is, nemkülönben a gyárakban folyó munkaverseny hatalmas lendülete, a termelészövetkezeti mozgalom első nagy sikerei — arra mutat, hogy ebben a szakaszban a munkásosztály és a dolgozó tömegek bizalma a párt iránt általában erősödött, a munkásosztály szövetsége a dolgozó parasztság többségével általában kielégítően alakult.

A második szakaszban, tehát a második kongresszustól a Központi Vezetőség 1953 júniusi üléséig terjedő időszakban még tartott az ipar és építőipar nagyarányú fejlődése. Más volt a helyzet a mezőgazdaságban. Az 1951. év kitűnő termése után az 1952-es év a mezőgazdaságban katasztrofális volt. Ennek következtében 1952-ben csökkent, a felszabadulás óta először, a nemzeti jövedelem is. A lakosság fogyasztása 1952-ben az 1951-es színvonalra esett vissza, a reálbérek pedig 1951-ben is, 1952-ben is alacsonyabbak voltak, mint az előző évben. A parasztság egy főre jutó reáljövedelme 1951-ről 1952-re meredeken esett. Az ipari munka termelékenysége még növekedett, de egyre kisebb részét fedezte a termelés emelkedésének. A Párt vezetése sokszor valóságnak tekintette azt, ami csak óhaja volt, megvalósíthatónak mindazt, amit elképzelt, s aminek tényleges megvalósításához sok szerencsés körülménynek kellett volna összeesnie. Sematikus, országunk adottságait és a gazdaságosságot, a takarékoságot nem kellően figyelembe vevő elképzelések érvényesültek a beruházásokban, az iparosításban. Aránytalanságok és zavarok mutatkoztak a népgazdaságban. Nem volt kielégítő a lakosság ellátása, a termékek minőségének és önköltségének alakulása. Nehézségek mutatkoztak a külkereskedelemben. Elégedetlenkedett a munkásság. A parasztságnak anyagi helyzete romlása miatti elégedetlenségét fokozták a vele szemben alkalmazott adminisztratív rendszabályok. Gyors ütemben fogyott a magánkisiparosok és magánkiskereskedők tömege és a volt kisiparosok és kiskereskedők is, akár el tudtak helyezkedni valamilyen állásban, akár nem, többségükben mindenképpen

az elégedetlenek számát gyarapították. Gyengült a párt iránti bizalom a munkásság soraiban és még inkább a széles dolgozó tömegekben, lazulás jelei voltak észlelhetők a munkás-paraszt szövetségben. Mindezek a jelenségek együtt azt mutatják, hogy ebben a szakaszban a párt gazdaságpolitikája már nem felelt meg kellő mértékben az épülő szocializmus gazdasági törvényei követelményeinek, nem szolgálta kielégítően a szocialista társadalmi rend megszilárdulását, a szocializmus építését.

A harmadik szakaszra, tehát a párt Központi Vezetőségének 1953. júniusi ülésétől 1955. márciusi üléséig terjedő időszakra a jobboldali opportunizmus és a vele kötött kompromisszumok nyomták rá a bélyegüket. A mezőgazdaság szocialista átalakításában visszafelé tettünk egy lépést. Lényegesen emelkedett a lakosság fogyasztása, reáljövedelme és a reálbérc is, de nem a megnövekedett termelésből — a nemzeti jövedelem is, a munka termelékenysége is visszaesett —, hanem abból, hogy erősen csökkentek mind a beruházások, mind az anyag- és árúkészletek, egyidejűleg pedig nőtték az ország adósságai a külfölddel szemben. Mindez a jövő fejlődést ásta alá. A gazdaságpolitikában újból szubjektivista, voluntarista vonások érvényesültek, csak más irányban, mint az előző korszakban. Az előző időszak gazdaságpolitikai hibáit többé-kevésbé felszámolták, de helyükbe újból hibák, bár ellenkező előjelű hibák léptek.

Felélénkültek a szocializmus építésével szemben álló kispolgári, polgári, értelmiségi osztálytöredékek, elemek. Lazultak a párt kapcsolatai a tömegekkel s magával a munkásosztállyal. A munkásság széles rétegei tanácstalanul álltak az események előtt. A munkás-paraszt szövetségnek az előző időszakban megkezdődött gyengülési folyamatát nem sikerült megállítani, még kevésbé megfordítani. Nyilvánvaló tehát, hogy a lakosság életszínvonalában bekövetkezett javulás ellenére gazdaságpolitikánk nem tett eleget a szocializmus építése gazdasági törvényei követelményeinek, nem segítette elő e törvények érvényesülését és a szocialista társadalmi rend megszilárdulását.

Végül a negyedik, tehát a párt Központi Vezetőségének 1955. márciusi ülésétől az ellenforradalomig terjedő időszakban gazdaságpolitikánk kezdetben még ingadozva, egyes hibákba visszaesve, később mind határozottabban törekedett a korábbi hibák kiküszöbölésére. Emelkedett a termelés az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt, nőtt a munka termelékenysége, erősödött a munkafegyelem, csökkent a termékek önköltsége. Volt javulás a beruházások területén és a külkereskedelemben is. Tovább emelkedett a dolgozók életszínvonala, részben bérrendszerünk automatizmusa, de bérügyi intézkedések, árleszállítások és részleges munkaidőcsökkentés következtében is. Ezúttal az életszínvonal emelkedésének forrása nem a beruházások csökkentése, a készletek felélése és külföldi adósságsinálás volt, hanem a nemzeti jövedelemnek újból erőteljessé vált növekedése. Ismét növekedésnek indult, s egyben erősödött, szilárdult is a mezőgazdaság szocialista szektora. Kétségtől eltekintve egészségesebbé

vált, megszilárdult a népgazdaság egésze is. Helyes intézkedések és kezdeményezések történtek a gazdasági vezetés színvonalának emelésére. Mindez együtt azt bizonyítja, hogy gazdaságpolitikánk ebben az időszakban általában megfelelt a gazdasági törvények követelményeinek és több területen előbbre vitte a szocializmus építését. Hatékonysága kétségkívül még nagyobb lehetett volna, ha nem esik időről időre vissza a múlt egyes hibáiba, és azáltal nem csökkenti saját hitelét. Ebben az esetben ahhoz is inkább hozzájárulhatott volna, hogy újból megszilárduljon a párt iránti bizalom, és helyreálljon a párt egysége. Így azonban, egyes hibák időnkénti megismétlésével nem ellensúlyozta, s időnként még elő is mozdította a politikai helyzet rosszabbodását, a proletárdiktatúra átmeneti meggyengülését.

Összefoglalóan és némi leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy a Magyar Dolgozók Pártja nyolc éves történetének négy szakasza közül a gazdaságpolitika csak kettőben, az elsőben és az utolsóban felelt meg, legalábbis általában, a korszak gazdasági törvényei követelményeinek. Ebben a két szakaszban tehát a párt gazdaságpolitikai vonala nagyjában helyes volt. Ettől a helyes vonaltól a közbenső két szakasz közül a vonal az elsőben főleg szektás, a másodikban főleg opportunistá irányban eltért, s így *gazdaságpolitikánk a tárgyalt nyolc év nagy részében nem szolgálta, vagy nem eléggé szolgálta a szocialista társadalmi rend építését és megszilárdítását*. Bár a nyolc év mérlege sok jelentős eredményt mutat, és bár épeszű ember nem gondolhatja, hogy oly nagyszabású és új dolgot, mint a szocializmus építése, hiba nélkül végbe lehet vinni, mégis meg kell jegyezni, hogy *kevesebb hibával az eredmények sokkal nagyobbak lehettek volna*.

3. A tanulmányunk tárgyát képező korszak nagy eredményei, köztük az elért nagy gazdasági sikerek könnyen arra a téves következtetésre vezethetnek, hogy alapjában véve az egész korszak gazdaságpolitikája helyes, legalábbis súlyosabb hibáktól mentes volt. Viszont az előző pontban adott, a gazdaságpolitika alakulására szorítókozó áttekintés könnyen arra az ugyancsak téves következtetésre vezethet, hogy a gazdaságpolitikában elkövetett hibák vezettek a proletárdiktatúra meggyengülésére és végeredményben az ellenforradalomra.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy *a párt és a munkásosztály a párt és a tömegek viszonyának, valamint a munkás-paraszt szövetségnek alakulását nemcsak a gazdasági élet, hanem az egész élet fejlődése, eredményei, tapasztalatai befolyásolták, formálták*. Bár a párt gazdaságpolitikája fontos, néha döntő fontosságú része a párt politikájának, nem lehet például a párt iránti bizalom erősödését, a munkás-paraszt szövetség kielégítő alakulását a tárgyalt korszak első szakaszában teljesen és kizárólag a párt helyes gazdaságpolitikájának tulajdonítani. Annyit megállapíthatunk, hogy a párt gazdaságpolitikája ebben az időszakban nagymértékben hozzájárult ezekhez az eredményekhez.

Ugyanígy igaz, természetesen, az is, hogy a párt iránti bizalom gyengülését, a munkás-paraszt szövetség lazulását a tárgyalt korszak második szaka-

szában nem lehet teljesen és kizárólag a párt gazdaságpolitikájának számlájára írni. A gazdaságpolitika erőteljesen segítheti a párt politikájának érvényesülését, ha — és ez a szabály — irányvonalai megegyeznek, illetve megfelelnek egymásnak. Előfordulhat az is, hogy a kettő irányvonala némileg eltér egymástól, és ilyenkor, természetesen, a gazdaságpolitika gyengíti a politikai vonal érvényesülését. Ez előfordulhat annak ellenére, hogy a politika legdöntőbb, legalapvetőbb kérdései, ha nem közvetlenül, hát közvetve gazdasági tartalmúak, előfordulhat azért, mert a párt politikája sokszor nem áttétel nélkül és nem azonnal érvényesül a gazdaságpolitikában. Nagy Imre a Központi Vezetőség 1954 októberi ülésén éppen a most említett időszakra vonatkoztatva azt állította, hogy „a gazdaságpolitika nyomta rá a bélyegét a párt általános politikájára, a gazdaságpolitikának rendeltük alá a párt egész politikáját”. Ezt az állítást a valóság nem támasztja alá. A kettő valóban egyezett egymással, de azért, mert a gazdaságpolitika irányát a párt fő politikai célkitűzései, elképzelései és az ezekből levont következtetések szabták meg. Ahhoz, hogy ezt belássuk, elég meggondolnunk, milyen döntő súllyal esett latba gazdaságpolitikánk irányvonalának megszabásánál a nemzetközi helyzet megítélése, a kommunista és munkáspártok 1948 júniusi határozatából levont politikai következtetés, a Szovjetunió tapasztalatainak sokszor mechanikus, sematikus értelmezése és alkalmazása, az osztályharc szükségszerű élesedésének dogmája. Mindebből következett egy hibás gazdaságpolitikai vonal, amelynek káros következményeit a gazdaságosság elvének és helyes gazdasági szempontoknak érvényesítésével mindenestre enyhíteni lehetett volna. Mivel azonban ilyesmi nem érvényesült, legalábbis távolról sem következetesen, így a politikai, a gazdasági és gazdaságpolitikai hibák teljes súllyal éreztették hatásukat.

S ahogy ebben a második szakaszban főleg szektás jellegű politikai vonal mellett főleg szektás jellegű kultúrpolitika, káderpolitika stb. stb. érvényesült, úgy jellemezték a harmadik szakaszt főleg opportunistáknak és az opportunizmusra kötött kompromisszumok, a gazdaságpolitikában és sok más területen egyaránt. A negyedik szakaszban, s különösen ennek utolsó hónapjaiban, sok minden történt az előzőleg elkövetett hibák kijavítására. De ahhoz, hogy a párt egysége, mely a hibák következtében megbomlott, újból helyreálljon, hogy a tömegeknek a párt iránti bizalma, mely a hibák következtében megrendült, újból megszilárduljon, sokkal gyorsabb és határozottabb cselekedetekre lett volna szükség, mégpedig elsősorban politikai cselekedetekre!

Az egész korszak története meggyőzően bizonyítja, hogy *teljesen kielégítő eredmények csak a helyes politika és a benne gyökerező helyes gazdaságpolitika együtt vezet.*

4. A Magyar Dolgozók Pártja gazdaságpolitikájának tanulmányozásából leszűrhető az a fontos következtetés is, hogy *a szocialista típusú gazdasági viszonyokból folyó objektív gazdasági törvényszerűségek a szocializmust építő*

népgazdaságban, ahol a hatalom a munkásosztály kezében van, feltétlenül érvényesülnek, érvényesültek hazánkban az általunk vizsgált időszakban is, de nem maguktól, nem zavartalanul, nem egyenes vonalúan. Érvényesült a gyors műszaki és tudományos fejlődésnek, a munka termelékenysége állandó és jelentős emelkedésének, a népgazdaság tervszerűsége nyugvó, arányos fejlődésének alapján a dolgozó nép életszínvonalának következetes emelkedését biztosító, évről évre bővülő szocialista újratermelés törvénye. Érvényesülése közben mégis előfordult, hogy erősen lelassult a műszaki fejlődés, előfordult, hogy nem emelkedett a munka termelékenysége, előfordult, hogy egyes aránytalanságok keletkeztek a népgazdaságban, előfordult, hogy csökkent a dolgozó nép életszínvonala, sőt volt olyan év, amikor a bővített szocialista újratermelés sem valósult meg. Mindig a párt volt az, tehát a tudatos elem legfontosabb képviselője a társadalmi fejlődésben, amely politikánk legfőbb céljaitól vezéreltetve, a szocializmus építésének alapelveihez igazodva, a zavarokra vezető hibákat és azok okait felkutatta és feltárta, a hibák kijavításának útját megtalálta és arra az országot rávezette.

5. Nyolc év sokszor drágán megfizetett tapasztalatai nem múltak el hatás és haszon nélkül a Magyar Dolgozók Pártja felett. *A párt tanult és okult a tapasztalatokból, s ha nem is egyszerre, de fokozatosan felismerte, melyek voltak az elkövetett legsúlyosabb hibák, hogy azokba soha többé ne essék vissza, s melyek azok a fő elvek, melyeket gazdaságpolitikájában szem előtt kell tartania. 1956 nyarára a követendő helyes gazdaságpolitikának már legtöbb fontos vonása kialakult, egy és más belőle meg is valósult. Helyes gazdaságpolitikát fejezett ki az 1956 júliusi központi vezetőségi ülés határozata. De ennek a gyakorlatba való következetes átültetésére már nem kerülhetett sor, mert jött az ellenforradalom. Így a Magyar Szocialista Munkáspártra, annak Központi Bizottságára hárult az a feladat, hogy a nyolc év eseményei által kialakított talajon állva, az elért eredményeket kihasználva, a vívmányokra építve a múlt tanulságait összegezze, és a korábbi hibákat elkerülve a helyes gazdaságpolitikát most már részletesebben kidolgozza, a gyakorlatban pedig alkalmazza.*

Az első és legfőbb tanulság az volt, hogy *a szocializmus építése Magyarországon elengedhetetlenül megköveteli a társadalom két alapvető osztályának, munkásságnak és parasztságnak kölcsönös bizalmon alapuló, egymást segítő szoros együttműködését.* Megtanultuk és határozottan, következetesen érvényesítettük azt az elvet, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakítását, a tömeges kollektivizálást is csak a parasztság bizalmára építve, a parasztság önkéntes elhatározása alapján és a parasztságnak a munkásosztály által nyújtható maximális segítséget adva lehet sikerrel végrehajtani. Ezért sikerült elkerülnünk sok, különösen 1953-ig, de részben még 1954-ben és 1955-ben is elkövetett hibát, és lényegében a mezőgazdaság szocialista átalakítását sikerrel végrehajtottuk.

Megtanultuk és megszívtük azt is, hogy a szocializmus építése során normális körülmények között, tehát ha az építést természeti katasztrófák, a nemzetközi helyzet rendkívüli kiéleződése vagy éppen háború nem gátolják, *a dolgozók életszínvonalának következetesen emelkednie kell.* Az emelkedés mértékének keretét a termelés és a munka termelékenysége emelkedése szabja meg. 1953 közepe óta a magyar dolgozók életszínvonala visszaesés nélkül következetesen emelkedik, bár természetesen nem egyenletes mértékben, hiszen közben jobb és rosszabb évek váltakoztak egymással, s a gazdasági élet fejlődése nem volt egyenletes.

Megtanultuk a korábbinál helyesebben alkalmazni a gazdasági vezetésben is szocialista társadalmunk egyik alapelvét, *a demokratikus centralizmust.* Ez sok mindent foglal magában. Benne van, hogy következetesen és mind sikeresebben törekszünk a dolgozók minél szélesebb tömegeinek bevonására a gazdasági vezetésbe. Benne van, hogy ellentétben a korábbi, s különösen az 1953 előtti évekkkel, korántsem igyekszünk a termelés vagy az elosztás, vagy a bérezés, vagy más gazdasági tevékenység minden részletét központilag előírni, mert sok minden van, amit egyetlen felső központból nemcsak megszabni, de látni sem lehet. Benne van, hogy a Tervhivatal kevesebb mutatószámot ír elő teljesítésre a minisztériumoknak, a minisztériumok a vállalatoknak, s ezen belül is általában törekvés van a differenciálásra, a helyi különbségek érvényesítésére. Benne van, hogy megnövekedett a miniszterek és a minisztériumok hatásköre és felelőssége, de ugyanakkor a vállalati igazgatók, főmérnökök és műhelyfőnökök hatásköre és felelőssége is. Benne van a helyi szervek, a tanácsok gazdasági tevékenységének és erejének jelentős kiterjedése és megerősödése. De benne van ugyanakkor az a törekvés is, hogy a gazdasági vezetés központi szervei, mindenekelőtt a párt Központi Bizottsága és a Minisztertanács irányvonalát, határozatait a korábbinál következetesebben, hatékonyabban érvényesítsük, ezért benne van például az is, hogy a beruházásokra és felújításokra szánt összegek felett nagyobb központi ellenőrzést gyakorolunk, mint korábban. Benne van, hogy a tervszerűtlen, az ösztönös elem érvényesülését igyekszünk egyre szűkebb korlátok közé szorítani. Messze vagyunk persze még attól, hogy e törekvések teljes sikeréről beszélhessünk.

Megtanultuk, mekkora veszélyt jelent a gazdaságpolitikában általában, a tervezésben különösen, ha a vezetők egyéni elképzeléseit hagyjuk érvényesülni, ha megengedjük, hogy a gazdasági vezetésben akárhol a vágyakat és elképzeléseket összetévezzék a valósággal. *Gazdaságpolitikánkban soha nem szabad a szubjektivizmus hibájába esni.* Nem szabad abból kiindulni, milyen eredményeket lehetne egy-egy vállalatnál, iparágban vagy az egész népgazdaságban elérni, ha minden helyet kiváló képességű emberek töltenének be, és mindnyájan kivétel nélkül erejük teljes latbavetésével dolgoznának. Ez ugyanolyan kevésbé reális feltevés, mint az, hogy az időjárás mindig és minden körülmény számára a legkedvezőbbben fog alakulni. A tapasztalatoknak megfelelően

kell számításba venni az emberek teljesítőképességét is, a gépeket is. Emellett állandóan törekedni kell a teljesítőképesség emelésére. Az 1954-ig és részben egész az ellenforradalomig érvényesülő szubjektivizmussal szemben tervezésünk és vezetésünk általában a reálisra épül, arra, ami többé-kevésbé biztos, és az elmúlt évek tanúsága szerint inkább abban követ el hibát, hogy fejlődésünk ütemét a reálisnál alacsonyabbra irányozza elő.

Megtanultuk, hogy egyrészt nem lehet mindennek az elintézését utasításokkal biztosítani, másrészt, hogyha lehet is valamit utasítás útján elintézni, akkor sem mindegy, hogy az utasítást az érintettek kedvvel vagy csak akaratuk ellenére, vonakodva teljesítik. Ezért sokkal nagyobb súlyt fektetünk az *anyag*i ösztönzés különböző módszereire, mint korábban, és arra is, hogy ezeket egyre tökéletesítsük. Megszüntettük a beszolgáltatási rendszert és a kötelező vetési előírásokat a mezőgazdaságban, de anyagi ösztönzéssel, elsősorban megfelelő árpolitikával, jobban tudjuk befolyásolni a vetésszerkezetet és kedvezőbb felvásárlási eredményeket érünk el, mint korábban. A nyereség-részesedési rendszerrel elértük, hogy egy-egy vállalat egész kollektívája anyagiilag is számottevően érdekeltté vált a vállalat jó munkájában, és ezért fokozottan érdeklődik az iránt, hol és hogyan lehet megtakarításokat elérni, a termelést tökéletesíteni, az exportot fokozni.

Korábban is tudtuk, hogy a szocializmusnak a munka nagyobb termelékenységét kell meghoznia, mint amit a kapitalizmus elért, és azt is, hogy ehhez a modern technika legújabb vívmányainak alkalmazására van szükség, de nem fordítottunk elég gondot arra, hogy népgazdaságunk minden ágában és állandóan az elérhető legnagyobb műszaki fejlesztés menjen végbe. 1954-ig, 1955-ig elhanyagoltuk a felújítást, és elnéztük, hogy ennek következtében termelő apparátusunk egy része leromlott. Új létesítményeinkben sem mindig biztosítottuk a legmodernebb technika alkalmazását. 1953-tól csökkentettük a szakemberképzés, különösen a felsőfokú oktatás mértékét. Igaz ezen még az ellenforradalom után sem mindjárt, hanem csak viszonylag későn változtattunk, mikor már észrevehetővé vált a hiány szakemberekben, különösen mérnökökben. Azt sem állíthatjuk, hogy a műszaki fejlesztés már elfoglalta népgazdaságunkban az őt megillető központi helyet. Sokszor előfordul még, főleg vezető szerveink rugalmasságának és figyelmességének hiányából, hogy általánosságban helyes előírásaink túl merev kezelése, vállalati vagy egyéni érdekek, kényelmességgel vagy hanyagsággal, vagy nemtörődőséggel tetézve, hátráltatják a műszaki fejlesztést. De elfogulatlan szemlélő nem tagadhatja, hogy ezen a téren is haladtunk és haladunk előre.

1953-at követően fokozatosan és egyre jobban megértettük, hogy *hazai adottságaink figyelembevétele*, így különösen energiában és egyes nyersanyagokban való viszonylagos szegénységünk és a munkásságunk, valamint műszaki értelmiségünk által nyújtott lehetőségek népgazdaságunk szerkezetének megváltoztatását követelik meg. Ezt a szerkezeti átalakítást már jóval az ellen-

forradalom előtt megkezdjük, és az ellenforradalom óta is, sőt azóta még céltudatosabban, következetesebben igyekszünk érvényesíteni. Hasonlóképpen igyekszünk az ipartelepítés terén is érvényt szerezni régi helyes felismeréseinknek, s megfelelően az iparosítást az egész országra kiterjeszteni, a termelőerők elosztását egyenletesebbé tenni, bár itt nehézségeket gördít útunkba, hogy a múlthoz képest kevesebb új vállalatot létesítünk és a termelésnövekedés nagyobb részét törekszünk meglévő vállalatok kibővítésével és korszerűsítésével — mert ez olcsóbb módszer — elérni.

Megtanultuk, hogy a *beruházási politikában* elkövetett hibákért súlyos árat kell fizetnünk. Megszenvetünk az 1953 előtt, de az 1953—1955 közötti években elkövetett hibákért is. Előbb a nemzeti jövedelem túl nagy részét fordítottuk beruházásra, s nem maradt elég az életszínvonal emelésére, azután meg oly kevés volt a beruházás, hogy annak lassítólag kellett hatnia népgazdaságunk fejlődésére. De nemcsak ebben volt hiba, hanem sok egyébben is, így magában a beruházások irányában, a bővítési és rekonstrukciós lehetőségek elhanyagolásában, továbbá a beruházások szétforgácsolásában, elhúzódnásában, drágaságában. Beruházásainkat most általában több és gondosabb felmérés, számítás és ellenőrzés előzi meg, valamivel előbbre jutottunk termelő apparátusunk koncentráltabb, tervszerűbb bővítésében is. Értünk el tehát eredményeket ezen a területen is, de még messze vagyunk a magunk elé tűzött célok elérésétől.

A múltban elkövetett hibák egyik fontos és ugyancsak már régen levont tanulsága, hogy nagy gondot kell fordítanunk *tervezésünk és vezetésünk tudományos megalapozására*. Csak így remélhetjük, hogy áttekinthetővé és világossá válnak előttünk a népgazdasági összefüggések, azok ismeretében biztosítani tudjuk a helyes tervezést, ezen keresztül egész népgazdaságunk valóban tervszerű arányos fejlődését. A tisztánlátás előmozdítására már az ellenforradalom előtt elkezdjük termelői árrendszerünk reformját, s az ellenforradalom okozta visszaesés felszámolása után 1959. január 1-én új termelői árrendszert vezetünk be. Ugyancsak az ellenforradalom előtt kezdtünk nagyobb súlyt fektetni a gazdaságossági számításokra, különösen a külkereskedelem és a beruházások terén. Azóta mindkettőben előbbre jutottunk. Sokat tettünk statisztikai és tervezési módszereink megjavítására, és állandó gondunk ezek további fejlesztése. De különösen a hosszabb perspektívájú tervek készítése és terveinknek a Kölesönös Gazdasági Segítség Tanácsához tartozó országok terveivel való egyeztetése jelent lényeges haladást ezen az úton.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy jobban megismertük gazdasági életünk törvényeit, és így jobban fel is tudjuk használni őket. Ezek a törvények fejlődésünk objektív törvényei, szándékainktól, tudatunktól függetlenül léteznek, és így előbb-utóbb akkor is érvényesülnek, ha cselekvésünk nincs velük összhangban. Dehát a helyes gazdaságpolitika kialakításához éppen az kell, hogy *e törvényt tanulmányozzuk, felismerjük, érvényesülésüket elősegítsük, és*

ilyen módon a szocialista társadalom legkedvezőbb, leggyorsabb, legkevesebb áldozatot követelő felépítését biztosítsuk.

Tudni kell ehhez azt is, hogy nem valami örök és megváltoztathatatlan anyag törvényeiről és nem is örök és megváltoztathatatlan törvényekről van szó. Egész fejlődésünk a termelőerők kibontakozása, benne a legfőbb termelőerő, az ember öntudatának és képességeinek állandó emelkedése alapján megy végbe. E fejlődés hajtóereje viszont azokban az ellentmondásokban rejlik, melyek maguk is állandóan fejlődnek, alakulnak és megoldódnak, de úgy, hogy fejlődésük, alakulásuk és megoldódásuk során újabb ellentmondások keletkeznek. Ennek a folyamatnak idővel ugyancsak megújuló törvényeit kell kimutatnunk és megismernünk. Társadalmunk vezető ereje, a párt, arra törekszik, s gazdaságpolitikánknak is ez vezérfonala, hogy a folyton újra keletkező ellentmondások ne könnyebb vagy súlyosabb megrázkódtatásokon keresztül, hanem lehetőleg simán és gyorsan oldódjanak meg, *ily módon biztosítva a társadalom egésze és minden tagja számára a fejlődés összhangjának legkedvezőbb feltételeit.*